

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ-ЮРИСТІВ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Фоменко Андрій Євгенович

к.ю.н., ректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Розгляд поняття «корупція» в міжнародно-правовому аспекті потребує звернення перш за все до конвенційного закріплення даного терміна і визначення основних рис і ознак корупції з точки зору міжнародно-правових актів. Аналіз діючих міжнародно-правових договорів дозволяє виявити ряд особливостей у розумінні і поняттєвому оформленні терміна «корупція».

Привертає увагу той факт, що майже в усіх міжнародних документах з питань боротьби з корупцією відсутнє її пряме визначення. Винятком може слугувати, зокрема, «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією» Ради Європи, ратифікована Законом України від 16.03.2000 р. № 2476-15 (далі – Конвенція РЄ), у якій зміст поняття «корупція» розкриває цілі самої Конвенції. Так, у документі вказано, що «корупція означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [1].

Ймовірно, існує кілька причин, що пояснюють відсутність конкретики у міжнародних документах антикорупційного спрямування.

Досліджуючи означену проблематику, А.С. Політова робить висновок, що, «зважаючи на здатність цього явища постійно розвиватися, перетворюватися у різні нові форми прояву, вдосконалюватися, пристосовуватися до наявної правової бази, визначення самого поняття «корупція» просто «не встигає» за його новими проявами та формами» [2, с. 271].

Зауважимо, що міжнародна наукова спільнота сприймає корупцію, скоріше, не як правове, а як синтетичне соціальне або кримінологічне поняття, відповідно, увага зосереджується не на конкретному складі злочину, а на сукупності споріднених видів злочинних діянь. Даний підхід було покладено в основу Міжамериканської конвенції, Конвенції Африканського союзу та інших документів, де замість єдиного поняття корупції наведено перелік діянь, що утворюють акт корупції. Таке розуміння досліджуваного феномена, скоріше за

все, пов'язане з неможливістю охопити єдиним визначенням усі форми прояву корупції і безліч корупційних діянь.

Окрім того, причина, з якої держави на сьогоднішній день не прагнуть жорстко пов'язувати себе рамками єдиного визначення, можливо, полягає в тому, що корупція надто по-різному трактується в національному законодавстві держав, а практика переслідування за діяння, що становлять акти корупції, має досить недовгу історію.

У зв'язку з цим у міжнародних документах передбачено право держав-учасниць самостійно розглядати можливість криміналізації ряду діянь. Так, наприклад, у всіх складах корупційних діянь, що містяться в Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність, вказано, що кваліфікація їх «проводиться відповідно до національного законодавства держави-учасниці».

У ст. 5 Конвенції ООН проти корупції зазначено: «Кожна держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності». У Конвенції визначено, що «кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися з тим, щоб визнати в якості кримінально караних діяння, коли вони здійснюються умисно, зловживання службовим повноваженням або службовим становищем, тобто будь-яка дія або бездіяльність, що є порушенням законодавства, публічної посадової особи при виконанні своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе або іншої фізичної чи юридичної особи» (ст. 19).

Конвенція РЄ має досить специфічний предмет регулювання – вона спрямована на регламентацію питань відшкодування шкоди особам, які постраждали внаслідок акту корупції. Головний акцент у Конвенції РЄ зроблено на підставах відшкодування шкоди в результаті корупційних дій, на регламентації відповідальності, термінах давності та інших питаннях, не пов'язаних з криміналізацією діянь. При цьому всі конкретні механізми і процедури відшкодування шкоди повинні бути передбачені саме у внутрішньому праві держав. Очевидно, що і криміналізація діянь здійснюється відповідно до національного законодавства держав-учасниць.

У Конвенції РЄ встановлено загальні принципи і правила, а не обов'язок держав включати в законодавство конкретні формулювання. Так, наприклад, держави передбачають у внутрішньому законодавстві «норми, що закріплюють право подати позов», або «належні процедури, що дозволяють вимагати відшкодування шкоди», або «належний захист». При цьому критерії того, що є належним, а що ні, не встановлено й не наведено конкретних формулювань.

З одного боку, такий підхід дозволяє поступово імплементувати зобов'язання, передбачені Конвенцією РЄ, з урахуванням особливостей внутрішнього законодавства. Кожна держава отримала право самостійно оцінити можливості прийняття конвенційних положень і передбачити саме ті процедури і механізми, які прийнятні для самої держави. Водночас такий підхід породжує

множинність формулювань, що вводяться в національні законодавства, а це не сприяє однаковому розумінню і тлумаченню заходів, прийнятих на національному рівні.

Зауважимо, що саме у Конвенції РЄ вперше закріплено міжнародно-правове визначення корупції, що само по собі вже є значним кроком у процесі гармонізації національних законодавств.

Крім вищезгаданої Конвенції РЄ, поняття корупції міститься і в документах Європейського Союзу. Так, у Першому протоколі до Конвенції ЄС про захист фінансових інтересів визначено поняття пасивної і активної корупції. Згідно зі ст. 2 зазначеного Протоколу, пасивну корупцію утворює навмисна дія будь-якої посадової особи, яка безпосередньо або через посередника зажадає або отримає будь-які переваги для себе або для третьої сторони, або приймає обіцянку такої вигоди, з тим щоб здійснити будь-яку дію чи бездіяльність відповідно до своїх посадових обов'язків або при виконанні своїх функцій в порушення своїх посадових обов'язків таким чином, що це завдає або може завдати шкоди фінансовим інтересам Європейських співтовариств.

Активна корупція, відповідно до ст. 3 зазначеного Протоколу, – це навмисна дія будь-якої особи, пов'язана з обіцянкою або наданням, особисто або через посередника, будь-яких переваг якійсь посадовій особі для неї самої або для третьої сторони, з тим щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність відповідно до своїх обов'язків або при виконанні своїх функцій в порушення своїх посадових обов'язків таким чином, що це завдає або може завдати шкоди фінансовим інтересам Європейських співтовариств.

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів надає підстави для висновку: у міжнародних договорах представлено досить загальні формулювання, що стосуються характеристики корупційних злочинів, а кожній державі надано право самостійно визначати можливість застосування положень антикорупційних документів з урахуванням особливостей не тільки національного законодавства цієї держави, але й її правової системи в цілому.

Однак відсутність єдиного визначення корупції не означає неможливість гармонізації законодавства держав у сфері боротьби з корупцією, оскільки необхідність такої гармонізації на сьогоднішній день є очевидною – уніфіковане розуміння самого явища корупції дозволило б визначити єдині загальні принципи, способи, заходи боротьби та взаємодії держав, ефективніше співпрацювати з питань видачі злочинців і з цілої низки інших питань.

1. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1999. – Електрон. текст. дані. – [К.] : ВР України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

2. Політова А.С. Поняття корупції: проблеми визначення / А.С. Політова // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 268-271.